THE ROMANIAN DEICTIC PARTICLE -A TO PRONOUNS AND PRONOMINAL ADJECTIVES - BETWEEN ALLOMORPH OF STEM AND FLECTIVE

Diana Maria Roman and Cristina Bocoş

PhD Student and Assist., PhD, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: In Romanian grammar, the denomination of –a deictic particle (or/and pronominal intensifier/invariable particle etc.) is well known – formal and etimologic identical segment with –a article of the series -l, -a, -i, -le etc., irrespective its type, which lost totally its autonomy, being incorporated either optionally or mandatory in a four parts of speech structure: adverbs, pronouns, pronominal adjectives, ordinal numerals. Morphematically, analysing the distribution of –a deictic particle to the category of pronouns and pronominal adjectives (the name of pronominal intensifier is also known), some straight directions may be given between its status as potential stem allomorph, generating the interrupted stem by force of things, carrier of lexical meaning sending to the nounal referential source and, a materialization of the pronominal and adjectival flective, carrier of grammatical meaning as flectival unit, expression of grammatical categories: gender, number and case, replacing and removing the flectional unit. This phenomenon is known in the Romanian language morphematics as the elimination of a flectional unit by the occurrence of another one, totally different from the typology point, it is not singular in the Romanian language within a nominal group, but appears to nouns, qualifying adjectives, pronouns, ordinal numerals.

Keywords: deictic particle, allomorph, pronominal intensifier, flectival typology, removed flectional unit.

I. În tratatele de gramatică româneşti, segmentul *–a* din finala unor adverbe (locuţiuni adverbiale),[1] a pronumelor exclusiv apersonale,[2] (niciodată, pronume

[1] *În ceea ce priveşte adverbele şi locuţiunile adverbiale, indiferent dacă pot apărea facultativ sau obligatoriu, sunt cunoscute patru tipuri de particule adverbiale, reprezentând „o particularitate morfologică a adverbelor din limba română": -a, -le, -şi, -i, cf.* ***LRC****, 1985, coord. Ion Coteanu, Ediţie revizuită şi adăugită, Bucureşti, p. 248. Pentru un întreg studiu privind componentele adverbiale, precum şi*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3991 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:03 UTC)

personale[3], oricare ar fi acestea) a unor adjective pronominale (cele care, prin conversiune atât marcată, cât şi nemarcată,[4] şi-au schimbat valoarea gramaticală şi, din pronume, au devenit adjective pronominale,[5] deci, mai exact, apar numai în cadrul adjectivelor pronominale convertite din pronume[6]), a numeralelor ordinale,[7] ca singurele clase lexico-gramaticale la care se poate actualiza,[8] „provenind probabil din lat. *illac* care a dat şi în alte limbi romanice particule demonstrative (cf. fr. *celui-là*)”[9], este, formal şi etimologic, identic cu ceea ce ne-am obişnuit a integra în clasa articolelor[10] - articole determinative[11] – *fat**a***[12]*/fete**le***, articole formative[13], fie pronominale – *alt**a**/alte**le***, fie numerale – *prim**a**/prime**le***, fie prepoziţionale – *contr**a**, împotriv**a***, şi articole cazuale - *Anc**a***[14] etc. , şi

evoluţia lor din limba veche până astăzi, cf. ***Georgeta Ciompec****, 1980, Observaţii asupra particulelor adverbiale din limba română, în LR, XXIX, Nr. 2, pp. 85-95.*

[2] Pentru motivaţia alegerii acestui termen de apersonal, cf. ***G.G. Neamţu****, 2014, Studii şi articole gramaticale, Editura Napoca Nova, Cluj-Napoca, p. 456, subnota 25. Mai sunt cunoscute, în tratatele de gramatică româneşti, şi sub denumirea de pronume nepersonale, cf.* ***Dumitru Irimia****, 1997, Gramatica limbii române, Editura Polirom, Iaşi, p. 121;* ***Corneliu Dimitriu****, 1999, Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia, Institutul European, Iaşi, p. 279;* ***GALR****, 2005, Vol. I, p. 241.*

[3] Prin pronume personale înţelegem acele valori morfologice integrate în marea clasă a pronumelor, care cunosc categoria persoanei, în limba română, fiind cele propriu-zise, reflexive, de politeţe. De asemenea, adjectivele pronominale posesive şi de întărire mai cunosc categoria persoanei, prin pronominal, în cazul lor, înţelegând că sunt şi pronume, nu că ar proveni de la un pronume corespondent, cf. ***G.G. Neamţu****, 2007, Teoria şi practica analizei gramaticale. Distincţii şi… distincţii (cu trei seturi de grile rezolvate şi comentate), Ediţia a II-a revăzută, adăugită şi îmbunătăţită, Editura Paralela 45, Piteşti, p. 103.*

[4] Pentru întreaga discuţie despre conversiunea marcată şi nemarcată a valorilor morfologice din limba română, la modul general, printre care şi opoziţia pronume vs adjective pronominale, terminologie, contexte, cf. ***G.G. Neamţu****, 2014, 430-436.*

[5] Nu este un aspect necunoscut faptul că, în limba română, există atât pronume apersonale care nu se pot converti în adjective pronominale, de exemplu, pronumele negative nimic şi nimeni, pronumele interogativ-relativ cine, cf. ***G.G. Neamţu****, 2007, p. 80, cât şi adjective pronominale care nu apar cu valoare de pronume, de exemplu, adjectivele pronominale nehotărâte nişte, alde, niscai, niscaiva, cf.* ***GALR****, 2005, Vol. I, p. 261.*

[6] Fenomenul devine explicabil atâta timp cât numai pronumele apersonale, la modul general, se pot converti în adjective pronominale.

[7] Atât numeralele ordinale cu valoare pronominală, cât şi cele cu valoare adjectivală, excepţie făcând primul, ultimul, dintâi(ul), întâi(ul).

[8] ***DŞL****, 2005, p. 378. Autorii fac referire numai la adverbe şi pronume demonstrative.*

[9] ***ELR****, 2001, coord. Marius Sala, Editura Univers Enciclopedic, p. 421.*

[10] Pentru întreaga discuţie despre marea clasă a articolelor din limba română, cu subdiviziunile aferente în funcţie de rolul pe care îl îndeplinesc, acesta impunându-se ca diferenţă specifică, cf. ***G.G.Neamţu****, 2014, pp. 270-280*

[11] Articolele determinative, în limba română, sunt reduse la două subtipuri: articole determinative definite vs nedefinite, ca expresie a categoriei gramaticale a determinării, exclusiv cu doi membri, determinarea definită vs determinarea nedefinită, cf. ***G.G. Neamţu****, 2014, pp. 270-281.*

[12] În această situaţie, se admite, în limba română, substituirea desinenţei –ă cu articolul determinativ definit –a, fenomen cunoscut sub numele de „desinenţă suprimată”, cf. ***G.G. Neamţu****, 2005, Curs de limba română contemporană, Morfologie, ţinut la Facultatea de Litere, Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca, în anul universitar 2005-2006.*

[13] În limba română, există trei subtipuri de articole formative, articole formative pronominale, articole formative numerale şi articole formative prepoziţionale, cf. ***G.G. Neamţu****, 2014, pp. 278-279.*

[14] Ne referim, în acest caz, la substantivele proprii şi cele comune în vocativ, cf. ***G.G. Neamţu****, 2014, p. 279,* ***GALR****, 2005, Vol. I, p. 56.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3991 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:03 UTC)

apare, sub diverse denumiri, oscilând, fie de la un autor la altul, fie, la acelaşi autor, de la o parte de vorbire la alta din cele amintite mai sus: *a. „particulă adverbială*"[15]: „Adverbele în limba română *pot apărea însoţite de oparticulă adverbială*, care se adaugă la sfârşitul formei adverbului, în general, pentru a sublinia noţiunea adverbială respectivă, pentru a o face mai concretă. Cea mai frecvent întrebuinţată *particulă adverbială este -a*, care apare în forme ca: *acum**a**, aice**a**, alătur**ea*** etc."[16]; [s.n.]; *b.particulă*[17]*:* „[…] la formele de genitiv-dativ singular şi plural, pe lângă rădăcina *căr-* mai apar: desinenţele specifice *–ui, -ei, -or* şi *particula –a*."[18] [s.n.]; *c.finala –a*[19]: „După cum se vede, în cazul al doilea, s-a adăugat un *–a*; dar adjectivul poate fi pus în urma substantivului şi, în acest caz, primeşte şi el un *a final* (*scaunul acest**a***)."[20] [s.n.]; *d. particule adverbiale întăritoare deictice*[21]: „Câteva adverbe de loc simple intră în combinaţie cu *particulele adverbiale întăritoare deictice–a* şi *–şa*, care creează, astfel, nişte dublete stilistice…"[22] [s.n]; *e. particulă invariabilă*[23]: „Adjectivele pronominale demonstrative de apropiere şi de depărtare antepuse se deosebesc formal de pronumele corespunzătoare (adjectivele nu au în structura lor *particula invariabilă –a*)[…]"[24] [s.n.]; *f. amplificativ pronominal*[25]: „Particula terminală –a *(=amplificativ pronominal)* în plus la unele pronume faţă de adjectivele corespondente."[26] [s.n]; *g. deicticul –a*: „Pentru funcţia determinativă, pronumele demonstrative au şi forme fără *deicticul –a*: *acest, aceşti, această, aceste* etc."[27] [s.n.], cea

[15] *Face referire exclusiv la valoarea morfologică de adverb.*
[16] ***SMLRC**, 1967, coord. Iorgu Iordan, Valeria Guţu Romalo, Alexandru Niculescu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, p. 272, mai vezi şi **LRC**, 1985, p. 248; **Corneliu Dimitriu**, 1999, p. 699; **GALR**, 2005, Vol. I, p. 589.*
[17] *Face referire şi la pronume/adjective pronominale, şi la adverbe.*
[18] ***Gh. Constantinescu-Dobridor**, 1974, Morfologia limbii române, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, p. 136, p. 137. Mai vezi şi p. 142, 143, 153; **Mioara Avram**, 2001, Gramatica pentru toţi, Editura Humanitas Educational, Bucureşti, p. 256.*
[19] *Face referire numai la adjective pronominale.*
[20] ***Alexandru Graur**, 1973, Gramatica azi, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, p. 105. Mai vezi şi p. 111. În ceea ce priveşte adverbul, autorul nu face niciun fel de comentariu în această direcţie. Mai vezi şi **Mioara Avram,** 2001, p. 174. Mai vezi şi **GBLR**, 2010, coord. Gabriela Pană Dindelegan, Editura Univers Enciclopedic Gold, p. 134. Mai vezi p. 148, p. 149.*
[21] *Face referire numai la adverbe.*
[22] ***Gh. Constantinescu-Dobridor**, 1974, p. 247. Mai vezi şi p. 249.*
[23] *Face referire numai la pronume şi adjective pronominale.*
[24] ***GALR**, 2005, Vol. I, p. 243. Mai vezi, p. 244, p. 260, p. 262, p. 263.*
[25] *Denumirea de amplificativ pronominal se individualizează în şcoala clujeană de sintaxă şi face referire atât la pronume, cât şi la adjective pronominale, cf. **G.G. Neamţu**, 2014, pp. 433-434.*
[26] ***G.G. Neamţu**, 2007, p. 80. Mai vezi şi **G.G.Neamţu**, 2014, p. 252, pp. 433-444.*
[27] ***Iorgu Iordan, Vladimir Robu**, 1978, Limbă română contemporană, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, p. 421. Mai vezi şi p. 427.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7
BDD-V3991 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:03 UTC)

mai des întâlnită fiind cea de *h. particulă deictică*:[28] „În plus, apare în toate formele *un element invariabil* –a, numit, de obicei, *particulă deictică*.”[29]

În toate aceste situaţii prezentate mai sus, termenul de particulă este folosit cu următoarea accepţie:[30] „Generală este folosirea pentru segmente de cuvânt cu rol insuficient determinat, *numite particule deictice*, care intră în componenţa adverbelor şi a pronumelor deictice, dar şi a numeralelor, a unor locuţiuni adverbiale.”[31], ca notă comună tuturor, nota diferenţiativă impunând-o prezenţa sau absenţa lui *–a* numai în clasa pronumelor vs a adjectivelor pronominale: rolul[32] respectivei este delimitarea dintre valoarea pronominală, întotdeauna cu *–a*, vs valoarea adjectivală, întotdeauna, fără *–a*, ca regulă generală, de aici, şi denumirea uzuală de *amplificativ pronominal*: „*Prezenţa lui –a este semnul explicit al calităţii pronominale, în opoziţie cu absenţa lui –a (semnul de adjectiv pronominal).*”[33] [s.n.] Excepţie fac, de exemplu, toate adjectivele demonstrative de apropiere, de depărtare postpuse[34] întotdeauna substantivalului[35] cu care se acordă gramatical sintagmatic,[36] adjectivele pronominale demonstrative de identitate,[37] în ultima situaţie, „*-a* perpetuează ipostaza de pronume sau de adjectiv pronominal postpus a demonstrativului de depărtare încorporat (*acela*…), prezenţa obligatorie (a lui *–a*), impusă şi din raţiuni fonetice.”[38], indiferent de gen, număr şi caz, situaţii în care „*calitatea de*

---

[28] *Este cea mai generală formă de a o denumi, cuprinzând segmentul –a atât din structura adverbelor, cât şi a pronumelor, a adjectivelor pronominale, a numeralelor ordinale.*
[29] ***SMLRC**, 1967, p. 139. Mai vezi şi p. 143, p. 145; Mai vezi şi **Iorgu Iordan, Vladimir Robu**, 1978, p. 503. Mai vezi şi p. 504; **LRC**, 1985, p. 230. Mai vezi şi p. 232, p. 233, p. 234; **Dumitru Irimia**, 1997, p. 122. Mai vezi şi p. 125, p. 297; **Gabriela Pană Dindelagan**, 2003, Elemente de gramatică. Dificultăţi, controverse, noi interpretări, Editura Humanitas Educational, Bucureşti, p. 56; **GALR**, 2005, Vol. I, p. 303; **G.G. Neamţu**, 2014, p. 433.*
[30] *Pentru o a doua accepţiune, cf. **ELR**, 2001, p. 421.*
[31] ***ELR**, 2001, p. 419.*
[32] *Acest aspect important a fost semnalat încă de foarte mult timp, cf. **SMLRC**, 1967, p. 139, subnota 4: „Al cărei rol morfematic pare fi acela de a distinge, în anumite situaţii, adjectivul de pronume.”, ulterior, el a fost acceptat ca atare, cf. **Iorgu Iordan, Vladimir Robu**, 1978, p. 421 **ELR**, 2001, p. 419.*
[33] ***G.G. Neamţu**, 2014, p. 433.*
[34] *Din punctul de vedere al unor autori, aceste contexte „Poate fi o particularitate a poziţiei, dar şi o indicaţie că e vorba nu de adjective propriu-zise, ci de apoziţii.”, cf. **ELR**, 2001, p. 419. Explicaţia data de alţii este: “De la identitatea de categorii (substantive-pronume în apoziţie), motivată prin calitatea sintactică a apoziţiei de “duplicat” al funcţiei substantivului antecedent, s-a putut trece relative uşor la un acord sintagmatic, “generator” de adjective şi implicit marcă a unui raport de determinare propriu-zisă.” [s.n], cf. **G.G. Neamţu**, 2014, p. 434.*
[35] *Prin substantival înţelegem substantivul, substitutele sale (pronumele şi numeralul cu valoare pronominală) şi orice cuvânt substantivizat, cf. **D.D. Draşoveanu**, 1997, Teze şi antiteze în sintaxa limbii române, Editura Clusium, Cluj-Napoca, pp. 251-252.*
[36] *Pentru departajările acord paradigmatic vs acord sintagmatic, cf. **G. Gruiţă**, 1981, Acordul în limba română, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, p. 18.*
[37] ***G.G. Neamţu**, 2014, p. 434.*
[38] *Idem.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7
BDD-V3991 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:03 UTC)

amplificativ pronominal a lui –a se suspendă".,[39] ceea ce ne determină, pentru uniformizare, să păstrăm, în clasa pronumelor şi a adjectivelor pronominale, denumirea „neutră" de particulă deictică.Toate cele patru tipuri inventariate sunt identice formal cu pronumele de la care provin, actualizându-se, astfel, o conversiune nemarcată.

II. Distribuţional, particula deictică *–a* se actualizează, după cum urmează, fie facultativ (întotdeauna, în variaţie liberă[40]), fie obligatoriu:

A. Facultativ[41] - particula deictică *–a* apare, ca „formant facultativ",[42] în cadrul adverbelor (al locuţiunilor adverbiale), al pronumelor apersonale (unele dintre acestea), al adjectivelor pronominale (unele dintre acestea), delimitând „diferenţa stilistică dintre cult şi familiar-popular."[43]

a.1. În ceea ce priveşte adverbele[44] (locuţiuni adverbiale),[45] se spune despre acest *–a* că este „particula cea mai frecventă şi cu posibilităţile cele mai largi de combinare […], care, aşa cum s-a văzut, afară de unele poziţii exclusive – *atunci*[46]*-atunce**a**, acum-acum**a**, pururi-pururea,*[47]*asemeni-asemenea, nicăieri-nicăiere**a***[48]etc. apare, uneori, în variaţie liberă cu *–le*: *aci**a**-aci**le**, pururea-pururi**le***[49] etc., şi, adesea, cumulată cu aceasta, în ordinea fixă *–le + -a*: *aci**lea**, acolea, pururi**lea**, pe sărite**lea**, pe ocolite**lea**.*"[50]

a.2. În clasa pronumelor, apariţia *particulei deitice –a* devine opţională atât la NAc, sg., m., n. – *nimeni/nimene**a***[51]*atât/atât**a** – Am cumpărat atât/atât**a.,***[52]*nimic/nimic**a***, cât şi la GD, sg., m., n., la GD, pl., m., f., n.: *nimănui/nimănui**a,***[53] *tuturor/tuturor**a,***[54]*multor/multor**a,***[55] *puţinor/puţinor**a,***[56] *amânduror/amânduror**a.***[57]

---

[39] *Idem.*
[40] *„Între formele cu şi fără aceste „amplificative" se stabileşte un raport de variaţie liberă.", cf.* ***LRC****, 1985, p. 248.*
[41]***GALR****, 2005, Vol. I, p. 590.*
[42]***LRC****, 1985, p. 248.*
[43]***ELR****, 2001, p. 420.*
[44] *Atât simple, cât şi compuse: harce**a**-parce**a**, cale**a**-vale**a**, cf.* ***GALR****, 2005, Vol. I, p. 589.*
[45] *„[…] se ataşează, de regulă, adverbelor pronominale, cu semnificaţie general-abstractă, iar, prin extindere, şi altor unităţi adverbiale", cf.* ***LRC****, 1985, pp. 248-249.*
[46]***ELR****, 2001, p. 420.*
[47]***LRC****, 1985, p. 248.*
[48] *Pentru aceste două exemple, cf.* ***GALR****, 2005, Vol. I, p. 590.*
[49] *Vezi şi* ***GALR****, 2005, Vol. I, p. 589.*
[50]***LRC****, 1985, p. 249.*
[51] *Formele nimene**a** şi nimănui**a** „sunt populare, orale, neadmise în limba literară", cf.* ***GBLR****, 2010, p. 155. Cele două forme mai sunt date ca variante libere şi în* ***Alexandru Graur****, 1973, p. 114,* ***Iorgu Iordan, Vladimir Robu****, 1978, p. 429,* ***G.G. Neamţu****, 2014, p. 433.*
[52]***GBLR****, 2010, p. 148.*
[53] *Cele două variante apar la* ***Alexandru Graur****, 1973, p. 114,* ***Iorgu Iordan, Vladimir Robu****, 1978, p. 429.*
[54]***GBLR****, 2010, p. 148. Cele două forme libere mai apar şi-n* ***G.G. Neamţu****, 2014, p. 433.*
[55]***ELR****, 2001, p. 420. Ambele forme apar şi la* ***G.G. Neamţu****, 2014, p. 254.*
[56] *Idem. Ambele forme apar şi la* ***G.G. Neamţu****, 2014, p. 254.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7
BDD-V3991 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:03 UTC)

a.3. În clasa adjectivelor pronominale, exclusiv în cadrul celor nehotărâte, a fost semnalată deja variaţia liberă a formelor cu *–a* final şi cele fără *–a* final, exclusiv la NAc, sg., m., n., - *atât/atâta*[58] şi la NAc, pl., m.– *atâţi/atâţia*.[59]

B. Obligatoriu – particula deictică *–a* apare în cadrul adverbelor, al pronumelor apersonale, al adjectivelor pronominale, al numeralelor ordinale, devenind „formant obligatoriu”[60] sau „element constitutiv, în sensul că, prin eliminarea lor, se obţin cuvinte cu alt statut gramatical (situaţia adjectivelor pronominale) sau forme inexistente ori neaccepate de limba literară actuală.”[61]

b.1. În ceea ce priveşte adverbele, particula deictică *–a* apare în structura unora[62] ca *aievea, aiurea*, în aceeaşi situaţie mai fiind şi *–i* din *tocmai, numai*.[63]

b.2. În ceea ce priveşte prezenţa particulei deictice *–a* în cadrul pronumelor apersonale şi al adjectivelor pronominale, se reţin următoarele:

b.2.1.1. La nivelul clasei pronumelor apersonale, prezenţa a lui *–a* se diferenţiază, obligatoriu, în funcţie de subtipul semantic al acestora şi al anumitor categorii gramaticale, după cum urmează:

b.2.1.1.1. La pronumele demonstrative de apropiere, de depărtare, de identitate, la NAcGD, sg., pl., m., f., n.[64] – *acesta/aceştia* vs *acestuia/acestora*; *aceasta/aceste**a*** vs *acesteia/acestora,*[65] *acela/aceia* vs *aceluia/acelora; aceea/acelea* vs *aceleia/acelora,*[66] *acelaşi/aceiaşi* vs *aceluiaşi/acelora**şi*; *aceeaşi/aceleaşi* vs *aceleiaşi/acelora**şi*.[67]

---

[57] ***ELR**, 2001, p. 420. În această lucrare, acest cuvânt, după ultimul tratat academic, **GBLR** 2010, apare integrat ca valoare morfologică la pronumele nehotărâte sau indefinite, cf. **GBLR**, 2010, p. 145.*
[58] ***ELR**, 2001, p. 420. Mai vezi şi **GBLR**, 2010, p. 148.*
[59] ***GBLR**, 2010, p. 148.*
[60] ***LRC**, 1985, p. 249.*
[61] *Idem.*
[62] *Nu considerăm că –a este particulă deictică adverbială în cazul „adverbelor temporale provenite din substantivelor care denumesc părţile zilei – sear**a**, noapte**a**, ziu**a** – sau anotimpurile – var**a**, iarn**a** –…”, cf. **LRC**, 1985, p. 249, ci articol determinativ definit, ca expresie a categoriei gramaticale a determinării definite, deoarece respectivele cuvinte trebuie considerate substantive în orice context, nu adverbe, cf. **G.G. Neamţu**, 2007, pp. 55-58, **G.G. Neamţu**, 2014, pp. 72-81.*
[63] ***LRC**, 1985, p. 249.*
[64] *Pentru întreaga discuţie în ceea ce priveşte prezenţa celui de-al treilea membru al categoriei genului, neutrul, şi-n clasa pronumelor şi a adjectivalului, cf. **G.G. Neamţu**, 2014, pp. 442-450, prin extensie, şi la numeralele cardinale şi ordinale cu valoare pronominală şi adjectivală, departajare acceptată după **GBLR**, 2010, pp. 180-181.*
[65] *Acestea sunt considerate forme lungi ale demonstrativului acest(a), cf. **GBLR**, 2010, p. 135. În aceeaşi situaţie, sunt şi formele scurte ca variantele populare, ăst**a**, cf. **GBLR**, 2010, p. 135.*
[66] *Acestea sunt considerate forme lungi ale demonstrativului acel(a), cf. **GBLR**, 2010, p. 135. În aceeaşi situaţie, sunt şi formele scurte ca variantele populare, ăl**a**, cf. **GBLR**, 2010, p. 136,*
[67] ***GALR**, 2005, Vol. I, pp. 243-248.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7
BDD-V3991 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:03 UTC)

b.2.1.1.2. La restul pronumelor apersonale,[68] apar, din nou, departajări în funcţie de subtipul semantic şi al categoriilor gramaticale: a. la pronumele nehotărâte, la NAc, sg., f. – *atât**a***, NAc, pl., f., n. – *atâte**a***; b. la restul pronumelor nehotărâte, cele negative, cele interogative-relative, exclusiv GD, sg., pl., m., f., n.: *unui**a**/unei**a**/unor**a**, altui**a**/altei**a**/altor**a**, vreunui**a**/vreunei**a**/vreunor**a**, niciunui**a**/niciunei**a**/niciunor**a**,căru**ia**/căror**a**; căre**ia**/căror**a*** etc.[69]

b.2.1.2. La nivelul clasei adjectivelor pronominale, prezenţa obligatorie a lui *–a* se impune, tot în funcţie de tipul semantic al acestora şi al anumitor categorii gramaticale, după cum urmează: a. la nivelul adjectivului pronominal nehotărât, NAc, sg., f. – *atât**a*** (făină), NAc, pl., f., n. – *atâte**a** (fete/lucruri)*, b. la nivelul celor demonstrative, de apropiere, de depărtare, atunci când sunt postpuse substantivalului[70] cu care se acordă, la cele de identitate, întotdeauna, antepuse substantivalului, indiferent de caz – NAcGD, de gen – m., f., n., şi de număr – sg., pl., explicaţia, pentru toate aceste situaţii fiind de la sine înţeleasă – conversiunea pronumelor respective în adjective este una nemarcată:[71] (băiatul/trenul) *acest**a***/(băieţii) *aceşti**a***; (fata) *acest**a***/(fetele) *acest**e**a*; (băiatului/trenului) *acestui**a***/(băieţilor) *acestor**a***; (fetei) *acestei**a***/(fetelor/trenurilor) *acestor**a***; (băiatul/trenul) *acel**a***/(băieţii) *acei**a***; (fata) *acee**a***/(fetele/trenurile) *acel**e**a*; (băiatului/trenului) *celui**a***/(băieţilor) *celor**a***; (fetei) *celei**a***/(fetelor/trenurilor) *celor**a***;[72]*acel**aşi*** (băiat/tren)/*acei**aşi*** (băieţi/trenuri); *acee**aşi*** (fată)/*acel**e**aşi* (fete/trenuri); *celui**aşi*** (băiat/tren)/*celor**aşi*** (băieţi); *celei**aşi*** (fete)/*celor**aşi*** (băieţi/trenuri).[73]

b.3. În cadrul numeralelor ordinale: „Numeralul ordinal se formează sistematic de la numeralul cardinal precedat de *al/a* şi urmat de formanţi omonimi cu articolul enclitic,

---

[68] *Singurele pronume apersonale care nu actualizează particula deictică –a nici la NAc, nici la GD sunt pronumele semiindependente posesive şi demonstrative, pronumele demonstrative de diferenţiere, în cazul ultimelor, explicaţia fiind de la sine înţeleasă: aceste valori morfologice, pronume sau adjective pronominale, sunt compuse pe bază de pronume demonstrative semiindependente, ca prim component al cuvântului compus sudat, cf.* ***G.G. Neamţu****, 2014, pp. 262-263, pronumele interogativ-relativ cine şi toţi compuşii pe baza lui, ce, cf.* ***Dumitru Irimia****, 1997, p. 145, pronumele nehotărâte compuse pe bază de relative, care şi ce, cu segmente de compunere – va (<vrea) şi alt-…-va: careva/căruiva, ceva, altceva etc., cf.* ***G.G. Neamţu****, 2014, p. 255.*

[69] ***GALR****, 2005, Vol. I, pp. 241-288.*

[70] *O situaţie specială apare la adjectivul pronominal de depărtare, feminin, singular, NAc – acea, atunci când este antepus substantivalului –* ***acea*** *fată comp. cu fata* ***aceea****, în ambele situaţii –a apare obligatoriu.*

[71] *În aceeaşi situaţie, ne mai apar, în cadrul clasei pronumelor vs a adjectivelor pronominale, care şi ce, de exemplu: Nu ştiam* ***care*** *m-a sunat. vs Nu ştiam* ***care fată/băiat*** *m-a sunat; Nu ştiu* ***ce*** *să fac. vs Nu ştiu* ***ce treabă*** *să mai fac.*

[72] *Se poate sesiza foarte bine faptul că, în postpunere, spre deosebire de antepunere, prezenţa demonstrativelor respective nu blochează determinarea definită a substantivelor: comp. băiatu****l*** *acesta cu acest băiat.*

[73] *La aceste adjective demonstrative, prin antepunere, e blocată determinarea definită a substantivelor.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3991 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:03 UTC)

variabil în raport cu genul: masculin/neutru [al +numeral cardinal + -le- +*particula deictică –a*] – *al patrule**a***; feminin [a +numeral cardinal + -a] – *a patr**a***; rolul formanţilor se reduce la exprimarea ideii de ordine şi a opoziţiei de gen."[74]

III. Din punct de vedere morfematic, analizând anumite comentarii din tratatele de gramatică, observăm că statutul lui *–a* în clasa pronumelor şi a adjectivelor pronominale a fost lăsat în afara oricărei discuţii.[75] Pe de o parte, s-a afirmat că: „*Aceast**a*** rezultă din *contopirea desinenţei originare –ă cu particula –a* (cf. contopirea desinenţei substantivelor feminine cu articolul: *casă a>casa)*."[76] [s.n.]; „Când se află înaintea unor substantive feminine, adjectivele demonstrative de apropiere *transformă particula –a în –ă* (la nominativ-acuzativ)…"[77] [s.n.]; „*Absenţa particulei deictice –a lasă loc la nominativ-acuzativ desinenţei –ă: această fată/aceasta*."[78] [s.n.]; „În limba literară actuală, *-a* distinge în multe paradigme pronumele şi adjectivele pronominale corespunzătoare postpuse de adjectivele antepuse; *formele postpuse particula deictică (adăugată în final, după desinenţa pronominală, sau substituind-o când este –ă)*…."[79] [s.n.]; „La formele *acesta* şi *aceasta, amplificativul pronominal –a substituie desinenţa (Ø sau desinenţa –ă: acest –Ø →acest-a, aceast-ă→aceast-a. La acela, -a substituie desinenţa –Ø (acel-Ø→acel-a).* Forma *aceea* are o segmentare morfematică mai complicată, deoarece are un -e- în plus (comp. *acea* cu *aceea*), iar finala radicalului este *–a* (*ace**a***), care poate fi interpretată fie ca atare (=finală vocalică a radicalului şi deci *aceea –Ø*), *fie ca amplificativ pronominal (acee-a), înlocuind desinenţa –Ø. Este de preferat, pentru generalitate, varianta a doua.*"[80] [s.n.] Pe de altă parte, s-a afirmat că: „*Amplificativul pronominal –a situat în finala flectivului la unele pronume nu este implicat în niciun fel în realizarea cazului (şi, de altfel, nici a genului şi a numărului), adică nu este subunitate flectivală.*"[81] [s.n.]; „Indiferent dacă este amplificativ pronominal activ (convertor[82] adjectival negativ) sau pasiv (=numai de origine, cu rol suspendat în sistem*), -a este din punct de vedere*

[74] ***GALR**, 2005, Vol. I, p. 303.*
[75] *De exemplu, ultimele tratate academice, **GALR**, 2005, **GBLR**, 2010, nu pun problema în nicio direcţie în ceea ce priveşte statutul morfematic al acestui segment –a în cadrul pronumelor şi al adjectivelor pronominale.*
[76] ***SMLRC**, 1967, p. 139, subnota 5. Se mai precizează, pe aceeaşi pagină: „Deosebiri de alt tipar apar la formele de nom. acuz. fem. sing., care se deosebesc prin prezenţa lui –ă în locul acestui –a, în cazul demonstrativului de apropiere: aceast**ă**/aceast**a**." [s.n.]*
[77] *Gh. Constantinescu-Dobridor, 1974, p. 153.*
[78] ***Dumitru Irimia**, 1997, p. 125.*
[79] ***ELR**, 2001, p. 419.*
[80] ***G.G. Neamţu**, 2014, p. 252.*
[81] *Idem.*
[82] *Pentru mai multe detalii privind statutul de convertor, cf. **G.G. Neamţu**, 2014, pp. 430-436.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7
BDD-V3991 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:03 UTC)

funcţional, extraflectival, adică nu vehiculează informaţii gramaticale de gen, număr, caz. Ca purtător de informaţie din spectrul categorial pronominal, -a constituie un morfem de sine stătător, dar cofuncţional rădăcinii, nu flectivului."[83][s.n.]

Din cele anterioare, se deduce, ca observaţie fundamentală, că, atât în clasa pronumelor apersonale, cât şi în cea a adjectivelor pronominale, statutul morfematic al acestei particule deictice *–a* cunoaşte două ipostaze fundamentale: fie de unitate flectivală[84] (înţelegând faptul că flectivul este monomorfematic, coincizând, astfel, cu unitatea ca atare, oricare ar fi ea), ca expresie a categoriilor gramaticale de gen, număr şi caz,[85] realizate sincretic[86], atunci când substituie desinenţa[87], fie de alomorf al radicalului, deci extraflectival (înţelegând, de fapt, o actualizare a acestuia în afara flectivului, oricare ar fi acesta), atunci când se ataşează direct flectivului, după respectivul, neafectându-i structura în niciun fel.

A. Statutul morfematic de unitate flectivală, întotdeauna, (niciodată, particula deictică *–a* nu poate avea statut de subunitate flectivală, deci nu poate face parte dintr-un flectiv plurimorfematic[88], fie el bimorfematic[89] sau de alt tip[90]) ne-a fost sugerată de similitudinea stabilită cu acelaşi fenomen al „suprimării desinenţei"[91] pe care îl regăsim la: a. substantive: a.1. substantive feminine comune şi proprii (cele terminate în *–ă*: *fată →fat**a**, casă →cas**a**, Ancă→Anc**a***) (sau cele terminate în *-(i)e) - vie→vi**a**, Lie→Li**a***); a.2. substantive masculine comune şi proprii (cele terminate în *–ă*: *tată→tat**a**, Lucă→Luc**a***; b. adjective calificative (cele terminate în *–ă*-[92]*(fată) frumoasă→frumoas**a** (fată), (problemă) ridicolă→ridicol**a** (problemă)* sau *–i(e) – (minge) portocalie→portocali**a**(minge)*, c.

[83] ***G.G. Neamţu**, 2014, p. 434.*
[84] *Departajarea unitate flectivală vs subunitate flectivală ne-a fost sugerată de **G.G.Neamţu**, 2014, p. 275.*
[85] *Ca singurele posibile pentru pronumele apersonale.*
[86] *În lucrarea noastră, sincretismul este folosit cu accepţiunea de amalgamare, de actualizare, în aceeaşi unitate/subunitate flectivală, a mai mult de o categorie gramaticală, cf. **DŞL**, 2005, p. 42, p. 479, **G.G. Neamţu**, 2014, p. 249. Pentru o accepţiune diferită a sincretismului, cf. **DŞL**, 2005, p. 479.*
[87] *Nu poate substitui decât desinenţa în aceste contexte.*
[88] *Cum poate face parte, de exemplu, desinenţa.*
[89] *Flectivul conţine două subunităţi flectivale.*
[90] *Ne referim la flectivul care are, ca subunităţi flectivale, mai mult de două subunităţi: de obicei, aici, sunt trecute flectivele indicativului perfect simplu şi mai mult ca perfectul, **LRC**, 1985, pp. 188-189.*
[91] *Acest fenomen este inversul "desinenţei catalizate", cf. **G.G. Neamţu**, 2014, p. 253, subnota 11, şi apare la substantivele masculine şi neutre, singular, NAc, băiat →băiat**u**l, tren →tren**u**l, dar şi la alte valori morfologice: adjective calificative - frumos→frumos**u**l, pronume - alt→alt**ul**, numerale ordinale cu valoare pronominală şi adjectivală - prim→prim**u**l, tot la masculin şi neutru, singular, NAc.*
[92] *Acest fenomen apare, la modul general, în contextul în care adjectivul calificativ este antepus substantivului, fără a fi precedat de un determinant adjectiv pronominal, adjectivull apărând exclusiv formal cu flectivul determinării definite, actualizat în corpul său fonetic: comp. **bunul** băiat cu acest **bun** băiat sau cu al său **bun** băiat, cf. **GALR**, 2005, Vol. I, p. 153. Există şi excepţii, când apar adjectivele invariabile antepuse substantivelor: **ditamai** omu**l** sau alte tipuri de adjective calificative, precum întreg – comp. **întreg** ţinutu**l**, în cazul acesta poate apărea şi **întregul** ţinut, cf. **GALR**, 2005, Vol. I, p. 153.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7
BDD-V3991 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:03 UTC)

pronume – *dânsă→dânsa, altă →alta, ună→una,* d. numerale ordinale: *primă→prima,* mecanismul fiind, de fapt, acelaşi, în toate aceste situaţii, obligatoriu, numai la NAc, sg., m., f., pentru substantive, NAc, sg., f., pentru restul valorilor morfologice amintite mai sus, ca o trăsătură specifică limbii române.

Astfel, flectivul de tip desinenţă este substituit, în aceeaşi poziţie, de diferite alte subtipuri de flective, obligatoriu nu flectiv de tip desinenţă:[93] a. fie articol determinativ - *fată →fata, casă →casa, frumoasă→frumoasa*; b. fie articol formativ pronominal: *altă →alta, vreună→vreuna*; c. fie articol formativ numeral: *primă→prima*; d. fie articol cazual: *Ancă→Anca,* contexte în care respectivele unităţi flectivale se adaugă direct radicalului, fără a institui între acesta şi respectivele o desinenţă Ø.[94]

Analizând segmentarea morfematică a pronumelor apersonale şi a adjectivelor pronominale, observăm că fenomenul „suprimării desinenţei", fie pozitivă, fie negativă, de către particula deictică *–a* apare, obligatoriu, la: a. NAc, sg., f.: a.1. adjective pronominale demonstrative de depărtare, antepuse – *acea (fată)*; a.2. adjectivul pronominal nehotărât *atâta→atât-ă*; b. NAc, sg., m., f., n., la: b.1. pronume demonstrative de apropiere – *acesta →acest-Ø, aceasta →aceast-ă;* de depărtare – *acela→acel-Ø/aceea→acee-Ø*; de identitate – *acelaşi→acel-Ø-şi/aceeaşi→aceea-Ø-şi*;[95] b.2. adjective pronominale demonstrative de apropiere, postpuse – (băiatul/trenul) *acesta, (fata) aceasta*; de depărtare, postpuse – (băiatul/trenul) *acela,* (fata) *aceea*; de identitate, antepuse – *acelaşi* (băiat/tren), *aceeaşi* (fată). În aceste situaţii, flectivul devine exclusiv unitate flectivală, ca purtător de sens gramatical, substituind desinenţa şi actualizând categoriile gramaticale de gen, număr şi caz ale respectivelor valori morfologice, pronume apersonale şi adjective pronominale.

B. Ca alomorf al radicalului, se actualizează, în toate celelalte situaţii, generând, prin forţa lucrurilor, un radical discontinuu, ca purtător de sens lexical prin trimitere la o sursă referenţială de tip substantiv pe care îl substituie în aceeaşi poziţie, cu flectivul actualizat între cele două componente.

CONCLUZII:

---

[93] *Nu există, în limba română, la parţile de vorbire flexibile care pot actualiza flectiv de tip desinenţă, o suprimarea a acesteia cu o alta, substituirea realizându-se cu alte subtipuri de flectiv, din punctul de vedere al tipologiei flectivale.*

[94] ***G.G. Neamţu**, 2014, p. 265, subnota 24: „Dânsa = dâns-a, la fel ca în casa = cas-a. În asemenea situaţii, spunem că articolul (-a) substituie (suprimă) desinenţa (cas-ă→cas-a), adăugându-se radicalului, fără a institui între radical şi articol o desinenţă Ø(dâns-a, nu dâns-Ø-a)." [s.n.]*

[95] *Pentru segmentările morfematice ale acestor cuvinte, cf.* ***Dumitru Irimia**, 1997, pp. 121-126,* ***G.G. Neamţu**, 2014, p. 252, p. 257.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3991 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:03 UTC)

Particula deictică –a actualizează, în cadrul pronumelor apersonale şi al adjectivelor pronominale, două ipostaze total diferite din punct de vedere morfematic: atunci când substituie flectivul de tip desinenţă, fie pozitivă, fie negativă, preluându-i rolul şi actualizând toate cele trei categorii gramaticale cunoscute, gen, număr şi caz, devine, întotdeauna, unitate flectivală, coincidentă cu flectivul, iar, în contextele în care nu substituie flectivul de tip desinenţă, se ataşează direct flectivului, la dreapta acestuia, devenind un alomorf al radicalului, neputând, astfel, actualiza nicio categorie gramaticală.

BIBLIOGRAFIE:

1. **Avram**, 2001 – Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi*, Editura Humanitas Educational, Bucureşti;

2. **Ciompec,** 1980 – Georgeta Ciompec, *Observaţii asupra particulelor adverbiale din limba română*, în LR, XXIX, Nr. 2, pp. 85-95;

3. **Constantinescu-Dobridor**, 1974 – Gh. Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti;

4. **Dimitriu**, 1999 – Corneliu Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, Institutul European, Iaşi;

5. **Draşoveanu,** 1997 – D.D. Draşoveanu, *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române*, Editura Clusium, Cluj-Napoca;

6. **DŞL**, 2005 – *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Editura Nemira, Bucureşti.

7. **ELR**, 2001 – *Enciclopedia limbii române*, coord. Marius Sala, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti;

8. **GALR**, 2005 – *Gramatica limbii române*, Vol. I, Editura Academiei Bucureşti, Bucureşti;

9. **GBLR**, 2010 – *Gramatica de bază a limbii române*, coord. Gabriela Pană Dindelegan, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti;

10. **Graur**, 1973 – Alexandru Graur, *Gramatica azi*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti;

11. **Gruiţă,** 1981 – G. Gruiţă, *Acordul în limba română*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti;

12. **Iordan, Robu,** 1978 – Iorgu Iordan, Vladimir Robu,*Limbă română contemporană,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti;

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3991 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:03 UTC)

13. **Irimia**, 1997 – Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Junimea, Iaşi;

14. **LRC**, 1985 – *Limbă română contemporană*, coord. Ion Coteanu, Ediţie revizuită şi adăugită, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti;

15. **Neamţu**, 2005 – G.G. Neamţu, *Curs de limbă română contemporană, Morfologie*, ţinut la Facultatea de Litere, U.B.B., Cluj-Napoca, în anul universitar 2005-2006;

16. **Neamţu,** 2007 – G.G. Neamţu, *Teoria şi practica analizei gramaticale. Distincţii şi… distincţii* (cu trei seturi de grile rezolvate şi comentate), Ediţia a II-a revăzută, adăugită şi îmbunătăţită, Editura Paralela 45, Piteşti;

17. **Neamţu**, 2014 – G.G. Neamţu, *Studii şi articole gramaticale*, Editura Napoca Nova, Cluj-Napoca;

18. **Pană Dindelegan**, 2003 – Gabriela Pană Dindelegan, *Elemente de gramatică. Dificultăţi, controverse, noi interpretări*, Editura Humanitas Educational, Bucureşti;

19. **SMLRC**, 1967 – *Structura morfologică a limbii române*, coord. Iorgu Iordan, Valeria Guţu Romalo, Alexandru Niculescu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V3991 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:03 UTC)